

УДК 339.9

*У. М. Ніконенко**Українська академія друкарства***МАКРОЕКОНОМІЧНІ ІНДИКАТОРИ ВІДКРИТОСТІ
ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Висвітлено існуючі підходи до визначення поняття «відкрита економіка», за допомогою макроекономічних індикаторів здійснено оцінку рівня відкритості країн з розвинутою економікою та трансформаційних економік в умовах посилення процесів глобалізації.

Відкритість економіки, глобалізація, експортна квота, імпортна квота, зовнішньоторговельна квота, прямі іноземні інвестиції

Поглиблення глобалізаційних процесів суттєво впливає на світову економіку, визначаючи нові орієнтири її розвитку. Передумовою економічного зростання країни є послідовний перехід до економіки відкритого типу, включення її в систему світогосподарських процесів. Структурні зрушення в характері економіки, що реформується, а відтак інтегрується з глобальною системою потоків товарів і капіталів слід розглядати як зростання її відкритості.

Відкрита економіка виграє від міжнародного розподілу праці та ефективного використання капіталу. Проте разом з перевагами є й критичні зауваження, оскільки відкритість економічної системи може негативно впливати на макроекономічну політику країни. Саме тому проблема відкритості економіки країни тісно пов'язана з проблемою втручання держави в зовнішньоекономічну сферу для забезпечення рівня відкритості внутрішнього ринку країни для припливу іноземного капіталу, технологій, товарів і послуг на відповідному рівні.

Зростання обсягів зовнішньої торгівлі й залучення прямих іноземних інвестицій як основних макроекономічних індикаторів відкритості країн з ринковою економікою та країн, що розвиваються, сьогодні свідчать про подальшу глобалізацію найбільш динамічних сегментів світового ринку і вимагають перегляду національних законодавств у напрямі узгодження останніх із загальносвітовими нормами.

Проблематику відкритості глобальної економіки досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як А. Гальчинський, О. Даниленко, В. Козюк, О. Кремень, Р. Кулинич, Д. Лук'яненко, З. Луцишин, І.Маркович, Л. Петровська, М. Поумер, О. Рогач, А. Філіпенко, В. Шевчук та багато інших, що відображає принципове значення оцінки рівня відкритості економіки при реалізації зовнішньоекономічної політики.

Метою нашої статті є дослідження дефініції “відкрита економіка” й на основі аналізу макроекономічних показників оцінка рівня відкритості розвинутих країн і трансформаційних економік в умовах глобальної економіки.

Характерною рисою сучасної світової економіки є переважання тенденції до відкритості національних господарств. Вирішальна роль у формуванні відкритої економіки належить державі, яка стимулює експортні виробництва, заохочуючи вивіз товарів і послуг, сприяючи розвитку процесів міжнародної економічної інтеграції. В умовах посилення глобалізаційних процесів забезпечення країною міцного правового фундаменту сприятиме припливу з-за кордону інвестицій, технологій, інформації тощо.

За ступенем інтеграції економіки країни в світовий економічний простір розрізняють країни із закритою та відкритою економіками. Закритою (замкнутою, автаркічною) економікою вважають господарську систему, розвиток якої визначається тільки внутрішніми потребами, проблемами і тенденціями. Така економіка в незначній мірі піддається змінам, що відбуваються в світі, присутність економічних зв'язків з іншими країнами є мінімальною.

Узагальнення та аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури свідчить про відсутність єдиного підходу до визначення поняття “відкрита економіка”. Зважаючи на це, дослідники використовують різні показники оцінки рівня відкритості, і як наслідок, – спостерігається значна варіативність отриманих результатів. Так, В. Геєць зазначає, що відкрита економіка – це така, де значна частина економічних процесів зазнає впливу тих трансформацій, які відбуваються в навколишньому економічному середовищі [1, с.7]. На думку В. Шевчука, відкритою є економіка, де підтримуються торговельні, фінансові або будь-які інші (наприклад міграція робочої сили) зв'язки із зовнішнім світом [8, с.35]. Подібне визначення дає Н. Охлопкова, яка вважає, що відкритою економікою є необмежене переміщення товарів, капіталів і робочої сили через кордони країни [6, с.13]. Науковець С. Носова стверджує, що відкритість економіки є умовою, за якої будь-який економічний суб'єкт має право здійснювати зовнішньоторговельні операції, тобто іноземні юридичні та фізичні особи на рівних умовах з усіма виробниками діють на внутрішньому ринку згідно із законодавством країни та міжнародними нормами [5, с.316].

Під відкритою економікою слід розуміти господарську систему, яка у своєму розвитку схильна до впливу загальносвітових тенденцій. Відкрита економіка передбачає значне скорочення державної монополії на зовнішньоекономічні зв'язки (при збереженні державного контролю), ефективне використання принципу порівняльних переваг у міжнародному поділі праці, активне використання різних форм спільного підприємництва, організацію зон вільної торгівлі. При цьому країни отримують не лише плюси, але й мінуси – залежність від міжнародної економічної ситуації і схильність до світових криз [7]. На думку О. Даниленка, відкрита економіка – це національна економіка, яка має високий ступінь включеності в міжнародні економічні відносини. Далі йдеться “... під відкритою економікою розуміють таке господарство, напрям розвитку якого визначається тенденціями, що діють у світовому господарстві, а зовнішньоекономічні зв'язки посилюються, при цьому зовнішньоторговельний обіг досягає такого рівня, коли він починає стимулювати загальний економічний ріст” [2].

В умовах наростання глобалізаційних процесів прагнення країн до відкритості набуває об'єктивного характеру. Ступінь відкритості економіки визначається в основному забезпеченням країни природними ресурсами, чисельністю населення (платоспроможним попитом), ємністю внутрішнього ринку, рівнем розвитку виробничих сил.

У міжнародній економіці відкритість визначають на основі розрахунку кількісних та якісних показників відкритості. Основним індикатором у системі кількісних показників відкритості економіки традиційно вважається експортна квота (процент експорту у ВВП), яку ще називають коефіцієнтом відкритості. Імпортна квота (питома вага імпорту у ВВП) характеризує значимість імпорту для національної економіки. Що стосується граничних значень експортної та імпортної квот, то економіка вважається відкритою, якщо значення цих квот перевищують 10%. Проте, як слушно зауважує О. Кремень, останнім часом дедалі поширеним стає підхід, відповідно до якого вчені наголошують, що значення цих показників на рівні 10% було адекватним для 50–70 рр. минулого століття, з урахуванням при цьому особливостей функціонування і розвитку сучасного світового господарства, граничних значень експортної й імпортної квот, які свідчили б про відкритість економіки окремої країни, і пропонує встановити їх величиною 45% [4].

Узагальненим показником реальної відкритості (й водночас залежності) економіки вважають зовнішньоторговельну квоту, яка характеризує співвідношення між вартістю експортно-імпортних поставок країни та ВВП і дає уявлення про масштаби зв'язку окремих економік зі світовим ринком.

Трансформаційні економіки порівняно з ринковими відкритіші. У більшості країн зазначеної групи показник експортної квоти вищий, ніж в Україні (табл. 1).

Аналіз показника експортної квоти в Україні засвідчує, що на початку 90-х років вона складала 24–28% з наступним зростанням з 35 до 47% упродовж 1994–1995 рр. У 2000-му році зафіксовано максимум – 62%. Проте вже з 2004 р. спостерігалася тенденція до зниження експортної квоти, і наприкінці 2011 р. цей показник становив 53%.

Показник імпортної квоти в Україні протягом 1990–1993 рр. коливався в межах 22–29% (табл. 2). Аналізом виявлено подальше зростання його з 39% у 1994 р. до 50 – у 1995 р. Наступне суттєве збільшення спостерігалось в 2000-му році (57%). Варто зазначити, що вже з 2003 р. скоротилася частка імпорту в загальному обсязі ВВП України з 45 до 48% наприкінці 2009 р., проте уже в 2011 р. зафіксовано зростання її до 57%. Таким чином, динаміку експорту й імпорту можна вважати взаємообумовленою.

На основі проведеного аналізу даних експортної та імпортної квот можна зробити висновок, що вітчизняна економіка вважається відкритою, оскільки зазначені показники коливаються в межах 45–50%.

На сьогодні відкритішими стають економіки усіх без винятку країн, незалежно від ступеня економічного розвитку.

Таблиця 1

Показники експортної квоти окремих країн за 1990–2011 р. (у процентах)

Рік	Групи країн																		
	з розвинутою економікою					з трансформційною економікою													
	США	Канада	Японія	Німеччина	Велика Британія	Франція	Італія	Болгарія	Естонія	Латвія	Литва	Російська Федерація	Польща	Румунія	Словацьчина	Словенія	Чехія	Угорщина	Україна
1991	10	25	10	26	23	22	18	43	-	35	30	13	22	18	46	84	47	33	26
1992	10	27	10	24	23	22	18	47	-	80	23	62	22	28	70	63	49	32	24
1993	10	30	9	22	25	21	21	38	-	73	83	38	21	23	56	59	49	27	26
1994	10	34	9	23	26	22	23	45	-	46	55	28	22	25	59	59	45	29	35
1995	11	37	9	24	28	23	26	52	68	43	47	29	23	28	58	50	48	45	47
1996	11	38	10	25	29	23	25	59	62	47	50	26	22	28	53	50	47	49	46
1997	12	39	11	27	29	26	25	59	72	47	52	25	23	29	56	51	50	55	41
1998	11	41	11	29	27	26	25	59	75	47	45	31	26	23	59	51	52	62	42
1999	11	43	10	29	26	26	24	56	70	40	39	43	24	28	61	47	53	65	54
2000	11	46	11	33	28	29	27	50	85	42	45	44	27	33	70	54	61	75	62
2001	10	44	10	35	27	28	27	49	80	42	50	37	27	33	73	55	63	72	55
2002	9	42	11	36	26	28	25	47	71	41	53	35	29	35	71	55	58	63	55
2003	9	38	12	36	25	26	24	49	69	42	51	35	33	35	76	54	59	61	58
2004	10	38	13	39	25	26	25	52	73	44	52	34	37	36	75	58	63	63	61
2005	10	38	14	41	26	26	26	41	78	48	58	35	37	33	76	62	64	66	51
2006	11	36	16	46	29	27	28	61	73	45	59	34	40	30	84	67	67	78	47
2007	12	35	18	47	27	27	29	59	67	42	54	30	41	31	87	70	68	81	45
2008	13	35	18	48	29	27	28	58	71	43	60	31	40	31	83	67	64	82	47
2009	11	29	13	42	28	23	24	48	65	44	55	28	39	33	71	58	60	78	46
2010	13	29	15	47	30	26	27	58	79	54	69	30	42	23	81	65	68	87	51
2011	-	-	-	50	32	27	29	63	93	59	78	28	-	22	89	72	75	92	53

- - відсутні дані.

Складено за даними Світового банку [13].

Таблиця 2

Показники імпортової квоти окремих країн за 1990–2011 р. (у процентах)

Рік	Групи країн																		
	з розвинутого економікою							з трансформаційною економікою											
	США	Канада	Японія	Німеччина	Велика Британія	Франція	Італія	Болгарія	Естонія	Латвія	Литва	Російська Федерація	Польща	Румунія	Словацька	Словенія	Чехія	Угорщина	Україна
1991	11	26	8	26	24	22	18	39	-	25	21	13	23	22	49	74	40	34	24
1992	11	27	8	24	24	21	18	53	-	73	20	48	20	36	74	56	48	32	22
1993	11	30	7	22	26	20	18	46	-	57	90	30	20	28	61	58	48	35	26
1994	12	33	7	23	27	21	19	46	-	44	61	23	20	27	54	56	47	36	39
1995	12	34	8	23	28	21	22	50	76	45	58	26	21	33	56	52	52	45	50
1996	12	34	9	24	29	22	20	57	73	54	59	22	24	37	64	51	52	48	48
1997	13	38	10	26	28	23	21	53	83	55	62	23	27	36	66	52	54	54	44
1998	13	39	9	27	27	24	22	58	85	60	56	25	31	31	70	53	53	63	44
1999	13	40	9	29	28	24	22	61	75	50	49	26	30	33	66	51	54	67	48
2000	15	40	9	33	29	28	26	56	88	49	51	24	34	38	73	57	63	78	57
2001	14	38	10	33	29	27	25	58	82	51	55	24	31	41	81	56	64	73	54
2002	14	37	10	31	29	26	25	56	78	51	58	24	32	41	78	54	59	65	51
2003	14	34	10	32	28	25	24	59	77	55	57	24	36	42	78	54	60	65	55
2004	15	34	11	34	28	26	24	63	80	60	59	22	40	45	77	59	62	67	54
2005	16	34	13	36	30	27	26	56	84	62	65	22	38	43	81	63	62	68	51
2006	17	34	15	40	32	28	28	79	83	66	69	21	42	39	89	67	64	79	49
2007	17	33	16	40	30	28	29	79	76	62	67	22	44	43	88	71	66	80	50
2008	18	34	18	42	32	29	29	79	75	56	72	22	44	44	86	70	62	81	55
2009	14	30	12	37	30	25	24	56	59	45	56	20	39	40	72	57	56	73	48
2010	16	31	14	41	33	28	29	60	73	55	70	22	43	30	83	65	65	80	54
2011	-	-	-	45	34	30	30	65	88	63	79	21	-	29	86	71	71	85	57

- - відсутні дані.

Складено за даними Світового банку [13].

Таблиця 3

Показники зовнішньоторговельної квоти окремих країн за 1990–2011 р. (у процентах)

Рік	Групи країн															
	з розвинутою економікою					з трансформаційною економікою										
	США	Канада	Японія	Німеччина	Велика Британія	Франція	Італія	Болгарія	Російська Федерація	Польща	Румунія	Словаччина	Словенія	Чехія	Угорщина	Україна
1991	15,7	42,1	15,6	43,8	37,4	36,0	29,5	69,0	-	38,5	35,3	-	-	-	63,2	-
1992	16,0	45,5	14,9	40,6	37,7	34,6	28,8	74,9	-	35,8	42,9	91,3	102,4	75,7	57,3	-
1993	16,2	50,4	13,7	36,0	39,8	33,8	30,9	78,3	-	36,5	43,3	73,0	99,5	74,8	54,4	-
1994	17,2	56,8	13,9	37,6	41,4	36,3	34,0	88,5	29,9	36,8	44,1	67,5	98,2	72,9	59,6	40,1
1995	18,5	61,1	14,6	39,1	43,7	37,6	38,9	84,3	35,9	37,4	51,3	68,7	85,0	80,3	62,2	59,3
1996	18,7	61,4	16,2	40,4	44,8	38,2	36,4	112,1	40,2	39,3	55,2	73,1	83,9	77,0	73,7	71,8
1997	19,2	65,1	17,6	44,4	43,3	41,3	37,6	98,2	40,0	43,3	55,9	79,0	86,8	83,2	86,7	62,5
1998	18,6	68,2	17,1	46,6	40,9	42,8	37,9	70,8	49,0	43,5	47,8	81,3	88,1	84,9	101,6	65,2
1999	18,9	69,4	16,4	47,8	39,7	44,0	37,8	71,5	58,8	43,6	53,2	71,9	83,7	88,5	109,9	74,2
2000	20,6	71,9	18,2	55,6	42,9	50,3	43,4	88,3	57,8	47,2	63,6	85,6	94,7	103,8	130,1	91,3
2001	18,6	68,1	18,1	56,2	41,9	48,7	42,8	89,4	50,8	45,3	67,1	90,2	94,8	108,1	121,5	84,3
2002	17,9	65,3	18,9	55,1	40,0	45,5	40,9	85,7	48,8	48,7	69,2	89,4	92,1	100,9	108,9	82,4
2003	18,3	59,8	19,9	56,0	37,9	44,1	39,4	89,1	49,3	56,3	70,0	96,8	91,3	105,4	108,8	91,9
2004	19,8	60,1	21,9	59,6	37,2	44,9	40,9	96,5	47,5	65,2	74,5	102,7	100,8	121,9	113,9	95,0
2005	21,0	60,2	24,3	63,2	39,4	45,3	42,4	103,5	48,3	62,9	69,0	108,5	110,8	118,9	117,4	81,7
2006	22,1	58,4	28,1	69,4	43,0	46,0	45,9	115,4	47,3	69,6	68,2	125,9	121,6	126,8	136,4	77,4
2007	22,7	56,9	30,7	71,5	37,8	46,1	47,6	115,1	44,5	71,9	65,5	141,6	130,3	133,3	140,3	77,0
2008	24,3	58,3	31,8	72,6	41,5	47,1	47,9	114,4	46,0	71,6	66,8	148,2	130,3	128,1	141,0	84,7
2009	19,2	48,3	22,5	62,0	38,5	39,9	38,9	82,1	40,5	66,4	58,9	128,1	107,4	111,1	127,0	72,7
2010	22,5	50,1	26,7	71,0	43,0	44,5	45,7	96,7	43,6	71,9	69,1	148,9	126,4	131,4	142,8	82,4
2011	24,8	52,7	28,6	76,4	45,6	47,3	49,2	112,3	45,5	76,8	77,2	163,0	141,6	145,8	152,9	91,4

- - відсутні дані.

Складено за даними Світового банку [13].

Як видно з даних табл. 3, зростання відкритості економіки Канади у 1990-х роках (42–69%) пояснюється Північноамериканською угодою про вільну торгівлю (NAFTA). Порівняно невисока відкритість економіки Японії, яка для багатьох уособлює агресивне стимулювання експорту, є дещо незвичною, проте значні розміри японської та американської економік частково пояснюють нижчі за середній показник відкритості.

Зовнішньоторговельна квота майже в усіх аналізованих країнах до середини 2000-х років мала тенденцію до зростання. У 2008–2009 рр. цей показник знизився в результаті скорочення всіх торговельних операцій, зумовлених світовою фінансовою кризою. Зростання торговельної відкритості спостерігається уже з 2010 р.

Показник зовнішньоторговельної квоти України у 2004–2007 рр. мав тенденцію до зниження, що пояснюється уповільненням зростання експортно-імпортних операцій порівняно з ВВП. Наступне зниження у 2009 р. викликане структурними диспропорціями вітчизняної економіки (тобто суттєвою залежністю від енергоносіїв при значних обсягах експорту низькотехнологічної металопродукції, виробництво якої поглинає значну частку енергоімпорту).

До якісних відносять показники, які характеризують стан економіки з точки зору сутнісних ознак, зокрема, відсутність монополії зовнішньої торгівлі при наявності регулюючої ролі держави та спеціальних міжнародних інститутів, присутність у країні сприятливого інвестиційного клімату, що сприятиме інтеграції її в світовий фінансовий простір тощо.

Інвестиційна привабливість країни як один з макроекономічних індикаторів відкритості економіки повинна забезпечуватися сприятливими для інвестора умовами господарювання та стабільністю політико-правової й економічної ситуації в державі. При збільшенні обсягів інвестицій зростання валового національного продукту прискорюватиметься, оскільки інвестиції спричинять так званий “наростаючий ефект” і подальший розвиток економіки (тому витрати в будь-якій одній сфері автоматично потягнуть за собою розширення виробництва і зайнятості в інших сферах).

Ряд суттєвих подій, які спостерігалися в світовій економіці на початку 1980-х років (пов’язаних зі стрімким розвитком інвестиційних потоків) вплинули на темпи і характер економічного зростання більшості країн світу. Проте згодом (у 1990-ті рр.), незважаючи на загальний спад у світовій економіці, потоки прямих іноземних інвестицій (ПІІ) продовжували зростати (табл. 4).

У 2000 році прямі іноземні інвестиції в більшості країн з розвинутою ринковою економікою досягли рекордного рівня й надалі залишалися основним чинником розширення міжнародної системи виробництва. Проте уже в 2001 р. знизилися і склали менше половини 2000-го року. Спад у світовій економіці та послаблення ділової активності пояснювалися подіями 11 вересня 2001 р. в США. Незважаючи на скорочення потоків ПІІ, розширення міжнародного виробництва повільно тривало й надалі. Так, зокрема, спад ПІІ спостерігався в

Таблиця 4

Прямі іноземні інвестиції за 1990–2011 р. (чистий приплив, млн дол. США)

Рік	Групи країн															
	з розвинутою економікою					з трансформаційною економікою										
	США	Канада	Японія	Німеччина	Велика Британія	Франція	Італія	Болгарія	Російська Федерація	Польща	Румунія	Словацьчина	Словенія	Чехія	Українина	Україна
1991	23180	2874	1286	4748	16451	15153	2401	56	-	291	40	-	-	-	1462	-
1992	19810	4777	2760	-2117	16559	21840	3105	42	1161	678	77	-	111	-	1479	200
1993	51380	4749	119	401	16518	20754	3749	40	1211	1715	94	199	113	654	2350	200
1994	46130	8224	912	7290	10725	15797	2199	105	690	1875	341	270	117	878	1144	159
1995	57800	9319	39	11985	21731	23736	4842	90	2065	3659	419	236	150	2568	4804	267
1996	86520	9635	208	6429	27390	21972	3546	109	2579	4498	263	351	173	1435	3289	521
1997	105590	11523	3200	12796	37505	23048	3700	505	4865	4908	1215	174	335	1286	4155	623
1998	179030	22742	3268	23636	74652	29518	2635	537	2761	6365	2031	562	216	3700	3343	743
1999	289443	24789	12308	55907	89337	45987	6943	819	3309	7270	1041	354	107	6313	3308	496
2000	321274	66144	8227	210085	122157	42379	13176	1002	2714	9343	1037	2052	136	4987	2770	595
2001	167020	27711	6191	26171	53842	50343	14874	813	2748	5714	1157	-	503	5641	3944	792
2002	84370	22053	9087	53605	25532	49569	14699	905	3461	4131	1144	4104	1660	8497	3013	693
2003	63750	7206	6238	30934	27612	43062	16538	2097	7958	4589	1844	559	302	2021	2177	1424
2004	145966	-741	7807	-9803	57334	32829	16791	2662	15444	12716	6443	3037	831	4978	4282	1715
2005	112638	25901	3214	46473	177405	84997	19637	4312	12886	10309	6482	2411	540	11602	7626	7808
2006	243151	60294	-6784	56644	154120	71831	39007	7758	29701	19876	11393	4167	649	5522	19522	5604
2007	221166	117654	22180	80593	202071	98313	40043	13215	55073	23651	9925	3363	1531	10606	70843	9891
2008	310093	57877	24552	8455	93506	66538	-9488	9981	75002	14978	13883	3231	1937	6573	72541	10913
2009	158581	22465	11834	25679	72924	35121	16572	3425	36500	13022	4846	-32	-641	2869	4650	4816
2010	236226	23587	-1359	46957	52968	33672	9594	1591	43288	9104	2941	553	366	6119	-37598	6495
2011	227865	41147	-1702	40289	54258	42880	32617	1820	52878	14344	2744	-	1095	5380	23949	7207

- - відсутні дані.

Складено за даними Світового банку [13].

розвинутих країнах (-59%), помірне зниження показників потоків у країни, що розвиваються (-14%), та навіть невелике збільшення їх у Центральній та Східній Європі [9].

Зростання припливу прямих іноземних інвестицій до всіх основних груп країн: розвинутих, країн, що розвиваються, перехідних економік країн Південно-Східної Європи та СНД – спостерігалось вже упродовж 2005–2007 рр. [10].

Несподіваною тенденцією останніх років було відновлення і зростання частки інвестицій у первинний сектор: з 7% (1989–1991) до 13,2% (2004–2006), в основному для встановлення контролю над джерелами природних ресурсів. Унаслідок зростання цін на ресурси (через їх обмеженість і вичерпність) почастішали випадки як вертикальної (уздовж ланок виробничої кооперації), так і горизонтальної (передусім у формі злиття й поглинання) інтеграції [11].

У результаті світової фінансово-економічної кризи вже в 2009 р. глобальні потоки ПІІ серйозно скоротилися (до менш ніж 1,2 трлн дол. США). Криза змінила і ландшафт іноземних інвестицій – спостерігалось їх спрямування в країни, що розвиваються, і перехідні економіки [12].

У 2010 р. глобальні ПІІ нерівномірно відновлювалися. Еволюційний характер і роль ПІІ варіювалися між регіонами. Уперше країни, що розвиваються, поглинули майже половину глобального припливу ПІІ. Розвинуті і перехідні економіки залучили половину світового припливу ПІІ. Незважаючи на зростання значення ринків, що розвиваються, інвестори в 2011 р. продовжували сприймати Центральну та Східну Європу (включаючи Україну) як третій серед найпривабливіших регіонів для інвестиційних проектів [3].

З вищевикладеного випливає, що відкритість економіки, яка визначається інтенсифікацією зовнішніх економічних зв'язків у формі міжнародних потоків товарів, послуг, капіталу, трудових ресурсів, технологій тощо, зумовлює посилення впливу зовнішнього економічного середовища на внутрішні господарські процеси країн.

У міжнародній практиці відкритість визначають шляхом розрахунку кількісних та якісних показників відкритості. Проведений аналіз кількісних показників дозволяє дійти висновку, що трансформаційні економіки порівняно з економіками розвинутих країн є відкритішими. Показники експортної, імпоротної та зовнішньоторговельної квот у цій групі країн мають тенденцію до збільшення, що свідчить про високий ступінь їх залучення в міжнародну торгівлю. Якісним показником відкритості економіки країни вважається активне залучення та раціональне розміщення іноземного капіталу, що сприятиме створенню нових робочих місць, запровадженню новітніх технологій і розвитку національної економіки й свідчитиме про високий рівень її відкритості. Однак успішна організація зовнішньоекономічної діяльності може відбуватися лише за активної участі держави, яка, у свою чергу, повинна забезпечити конкурентоспроможність вітчизняної економіки.

як передумова взаємодії внутрішнього і зовнішнього ринків [Електронний ресурс] / Даниленко О.Л. – Режим доступу: <http://www.gusnauka.com>. 3. Звіт про прямі іноземні інвестиції в Україну, 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eu.com>. 4. Кремень О.І. Відкритість економіки та напрями її оцінки [Електронний ресурс] / О.І. Кремень. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>. 5. Носова С.С. Экономическая теория : учеб. для вузов / С.С. Носова. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – 520 с. 6. Охлопкова Н.В. Интернационализация рынка труда при переходе к открытой экономике: автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра экон. наук: спец. 08.00.14 / Н.В. Охлопкова. – М., 2001. – 34 с. 7. Фомічова Н.В. Макроекономічні показники в умовах відкритої економіки [Електронний ресурс] / Н.В. Фомічова, К.О. Пелехоца. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>. 8. Шевчук В.О. Міжнародна економіка: теорія і практика: підруч. / В.О. Шевчук – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 663 с. 9. UNCTAD. World Investment Report 2001: Promoting Linkages. – 2001. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unctad.org>. 10. UNCTAD. World Investment Report 2007: Transnational Corporations, Extractive Industries and Development. – 2007. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unctad.org>. 11. UNCTAD. World Investment Report 2008: Transnational Corporations and Infrastructure Challenges. – 2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unctad.org>. 12. UNCTAD. World Investment Report 2009: Transnational Corporations, Agricultural Production and Development. – 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unctad.org>. 13. World Development Indicators [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org>.

МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИЕ ИНДИКАТОРЫ ОТКРЫТОСТИ ГЛОБАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Освещены существующие подходы к определению понятия “открытая экономика”, с помощью макроэкономических индикаторов проведена оценка уровня открытости стран с развитой экономикой и трансформационных экономик в условиях усиления процессов глобализации.

MICROECONOMIC INDICATORS OF GLOBAL ECONOMICS OPENNESS

The existing approaches to explain the notion of “open economics” have been clarified in this article. The level of countries openness has been estimated by means of macroeconomic indicators of economically developed countries and of transformative economics in terms of globalization processes intensification.

Стаття надійшла 26.11.2012

УДК 656.7:658 (045)

А. М. Штангрет

Українська академія друкарства

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

Розглядаються вплив кризи на персонал, завдання та принципи реалізації антикризового управління.

Персонал, працівники, ресурси, криза, антикризове управління

Останні два десятиліття умови функціонування вітчизняних підприємств можна охарактеризувати як кризові внаслідок систематичної зміни законодавчого поля, надмірного податкового тиску, наявності, у своїй більшості, лише декларативної підтримки держави, зростання зовнішньої конкуренції, негативного впливу нестабільності світового фінансового ринку, складності прогнозування та зміни зовнішнього середовища. Усе це актуалізує необхідність застосування антикризового управління як такого, що уможливило б розпізнавання моменту виникнення та розвитку кризи і прийняття адекватних рішень не лише загалом щодо підприємства, але й стосовно його окремих ресурсів, зокрема персоналу.

Досить широкий спектр поглядів на різні аспекти антикризового управління підприємством представлений у працях учених-економістів І. Ансоффа, С. Беляєва, А. Градова, П. Друкера, Г. Іванова, А. Грязнова, А. Ковальова, Е. Короткова, В. Кошкіна, В. Кузіна, М. Мескона, Е. Мінаєва, В. Панагушина, Л. Планкетта, Н. Родіонової, А. Томпсона, Е. Уткіна, Р. Фостера, Г. Хейла, Й. Шумпетера. Серед українських економістів, які досліджують цю проблему, варто відзначити передовсім таких учених, як О. Ареф'єва, М. Білик, М. Бойко, В. Василенко, Л. Кальніченко, А. Колос, О. Кузьмін, Л. Лігоненко, В. Мікловда, Н. Пашута, О. Пушкар, В. Савчук, Л. Ситник, Н. Скворцов, С. Слава, О. Терещенко, Н. Туленков, О. Тридід, М. Туган-Барановський, А. Чернявський, І. Школа та ін. Разом з тим питання цього наукового напрямку залишаються недостатньо вивченими, зокрема відсутні теоретичні напрацювання про вплив кризи на ресурси підприємства та процес розроблення відповідних антикризових рішень.

Метою даної статті є визначення впливу кризи на процес управління й ефективність використання персоналу як основи для розроблення та реалізації антикризових рішень.

Практика функціонування вітчизняних підприємницьких структур переконливо засвідчує, що найважливішу роль в умовах ринкової економіки ві-